

נגינה בשבת

טעמי האיסור

השאלה: מדוע אסרו העדה לנגן בתפילת השבת אך התירו בחגים?

תקציר הדיון

השימוש בכלי נגינה לליווי שירת הקודש הוא ייחודי לקהילות ביתא ישראל, במסורת הלטורגית היהודית. לטענת הקייסים, השימוש בכלי נגינה נעשתה בהשראת ספר תהילים. בין כלי הנגינה ניתן למצוא רק כלי הקשה, ומנגנים בהן רק בחגים ומועדים, ימות צום, חתונות ולוויות. השימוש בכלי הנגינה נאסר בשבתות וביום כיפור. (מתוך הויקיפדיה)

מדוע נאסרה הנגינה בשבת אך הותרה בחגים?

האם ישנה הבדל בין טעמי האיסור במסורת העדה לבין מסורת חז"ל?

בתלמוד הבבלי חז"ל הזכירו שני נימוקים עיקריים לאיסור הנגינה בשבת. לדעת רבה האיסור להשמיע קול בשבת הוא משום 'שמא יתקן כלי שיר'. לעומתו סוברים עולא ואביי שהאיסור הוא משום 'הולדת קול'. (עירובין קד.)

אכן יש מי שטוען שנימוק זה עומד גם מאחורי איסור הנגינה בשבת במסורת העדה. (הרב שמשון לוינגר)

מאידך אחרים טענו שהנימוק נובע מחומרתה וקדושתה של השבת במסורת העדה מעל כל שאר החגים ואף מעבר ל"ט אבות מלאכה שלמדו חז"ל. (קייס סימאי אליאס והרב יואל בן נון).

אמנם, הזיקה המשמעותית בין מסורת ביתא ישראל לעבודת בית המקדש, מעלה את ההשערה להקביל בין איסור הנגינה בתפילה בשבת לבין איסור הקרבת קורבן בשבת במסורת הקהילה.

עיון מעמיק בנושא מחדד את הבנת תפיסת עבודת הקודש בביתא ישראל, שאמנם המשיכו להקריב קורבנות ולשמור טהרה כימי המקדש אך עשו זאת רק במסגרת במת יחיד (בלי שהכירו את איסור חז"ל) המתירה רק הקרבת קורבנות יחיד (האסורים בשבת) ולא קורבנות ציבור. כל זאת מתוך בתפילה לחזור למקדש האמתי השלם בירושלים הבנויה.

העמדות

עמדה 1: משום הולדת קול

התלמוד הבבלי (עירובין קד, א) מציין שתי דעות. לדעת רבה האיסור להשמיע קול בשבת הוא משום 'שמא יתקן כלי שיר'. לעומתו סוברים עולא ואבאי שהאיסור הוא משום 'הולדת קול'. רבי אליעזר יהודה וולדנברג (בספרו שו"ת ציץ אליעזר - חלק ג' סימן טז) מבאר ששני הנימוקים קיימים. בנגינה בכלי שיר יש איסור עצמי משום 'הולדת קול בשבת', לעומת זאת, בהשמעת קול בכלי שאינו כלי נגינה, יש רק 'גזירה שמא יתקן כלי שיר'. ייתכן איפוא שחכמי 'ביתא ישראל' אף הם סברו שבנגינה בכלי נגינה יש איסור עצמי של 'הולדת קול' (וביו"ט הקילו להחשיב את הנגינה כ'צורך לכל נפש') הרב שמשון לוינגר

עמדה 2: עקב חומרת השבת

השבת במסורת ביתא ישראל היא ערך עליון. שום דבר שבעולם אינו דוחה את השבת – היא מעל כולם ולכן, אין פיקוח נפש דוחה שבת, אין נלחמים בשבת אף לא מלחמת הגנה, לא מלים בשבת ולא צמים צום מלא ביום כיפור שחל להיות בשבת. ההימנעות מנגינה שבת קשורה למעמדה החמור של של השבת במסורת הקהילה. (הרב יואל בן נון)

עמדה 3: בהשראה משירת הלויים

במנהג העדה הנגינה והשירה הם חלק מעבודת הקודש כמו שירת הלויים במקדש. אמנם "ביתא ישראל" נהגו גם להקריב קרבנות בחצר ה"מסגיד" בית הכנסת של העדה אבל ההקרבה הייתה בדין 'במה' (בדומה ל'היתר במות' של חז"ל), המאפשר קורבנות יחיד אך לא קורבנות ציבור המוקרבים רק במקדש. לכן במקדש הקריבו קורבנות גם בשבת אך באתיופיה לא עלה על דעתם להקריב קורבנות בשבת. איסור הקרבת קרבנות יחיד בשבת גם בבמה ואפילו במקדש, חייב גם לאסור את נגינת הקודש בתפילה בשבת.

הדין

עמדה 1: (גלם) טעם האיסור דומה לדברי חז"ל האוסרים "הולדת קול"

הגמ' (עירובין קד, א) מזכירה שתי דיעות. דעת רבה האיסור להשמיע קול בשבת הוא משום 'שמא יתקן כלי שיר'. לעומתו סוברים עולא ואביי שהאיסור הוא משום 'הולדת קול'.

רבי אליעזר יהודה וולדנברג בספרו שו"ת ציץ אליעזר (חלק ג' סימן טז) מבאר ששני הנימוקים קיימים. בנגינה בכלי שיר יש איסור עצמי משום 'הולדת קול בשבת', לעומת זאת, בהשמעת קול בכלי שאינו כלי נגינה, יש רק 'גזירה שמא יתקן כלי שיר'.

ייתכן איפוא שחכמי 'ביתא ישראל' אף הם סברו שבנגינה בכלי נגינה יש איסור עצמי של 'הולדת קול' (ובי"ט הקילו להחשיב את הנגינה כ'צורך לכל נפש')

(הרב שמשון לויןגר)

עמדה 2:

עקב חומרת השבת במסורת הקהילה

בשבת וביום כיפור אסור לנגן בשום כלי כי השבת היא מעל כל המצוות שבתורה היא הראשונה מכל מצוות של התורה לכן בשבת לא עושים שום מלאכה ולא הקטנה ביותר. אף כשהל יום כיפור בשבת נהגו לעשות קידוש או ברכה על הלחם של שבת מיד בסיום תפילת שחרית של יום שבת טועמים חתיכה פחות מכזית רק בשביל כבוד שבת לאחר מכן שמים בצד ומתחילים בתפילה של יום כיפור עד צאת הצום.

יש לציין משמשתתף בטעימה של פת של שבת רק משנכח או הגיעה לבית הכנסת (מסגיד) בלבד ולא כולם כל משלא הגיעה צם כל היום.

כאמור יום כיפור נחשב כיום מיוחד של חשבון נפש יום הדין.

יום כיפור שקול כ 7 שבתות מבחינת העוצמות שלו לכן גם ביום הזה לא משתמשים בכלי נגינה מסורתי

אך בחגים רגילים כן משתמשים בכלי נגינה מסורתיים התוף בצלצלי שמע. אילו כלים שיש בהם קדושה מנגנים בהם שבח והודיה להשם שירים ומזמורים.

לא שירי חתונה ולא שירים חוליים.

כי בחגים יש מצווה לשמוח.

קיים סימאי אליאס

תמיכה – הרב יואל בן נון

השבת במסורת ביתא ישראל היא ערך עליון.

שום דבר שבעולם אינו דוחה את השבת – היא מעל כולם

ולכן, אין פיקוח נפש דוחה שבת, אין נלחמים בשבת אף לא מלחמת הגנה,

לא מלים בשבת ולא צמים צום מלא ביום כיפור שחל להיות בשבת.

לכל אלו יש יסוד ברור בספר היובלים ורמזים במגילות מדבר יהודה.

סביר להניח שהימנעות מנגינה שבת קשורה למעמדה של השבת.

כמובן שההבחנה בין לט אבות מלאכה לחכמה אינה קיימת במסורת ביתא ישראל.

(הרב יואל בן נון)

עמדה 3: בהשראה משירת הלוויים ועבודת הקורבנות במקדש.

בתפישה הכוללת בתוך איסורי "כל מלאכה" גם הליכה בדרך, גם צום, וגם יחסי אישות, אין כלל שאלה מדוע נגינה אסורה שהרי היא מייצרת מוזיקה ומשנה את מציאות הדממה הטבעית שיש בה רק קולות מן הטבע וקולות אדם -
גזרת חז"ל היא הפלא, וההסבר ההלכתי, שמא יצטרך לתקן משהו בכלי הנגינה רק מראה שאיסורי הנגינה בשבת היו כל כך מקובלים בימי בית שני, עד שלא רצו חכמים לבטלם -
נראה לי, שנגינה כמו שחיטת קרבן והעלאתו לאש על המזבח, היו חלק מעבודת המקדש, ומחוץ למקדש היו אסורים לחלוטין בשבת וביום הכיפורים.
בברכת התורה
(הרב יואל בן נון)

קושיה

למה שכלי נגינה יחשבו כנוגדים את קיום השבת?
הרי השיקול החזל"י של" שמא יתקן כלי שיר" - לא רלוונטי לעדה
שאיננה מכירה את הרעיון של "עשו סייג לתורה?"

אדרבא! לכאורה נגינה בכלי נגינה כליווי לתפילה יכולה להיות האדרה והעצמה של חווית התפילה השבתית.
נדמה לי שחשיבה המפרידה את הניגון בכלי הנגינה מהשירה והניגון עצמם - היא "כנגד הטבע".
בכל התרבויות, המוזיקה הקולית משולבת באופן אורגני לגמרי כלי נגינה..מאפריקה ועד לקומזיצים של הפלמ"ח (שלא לדבר על מרבית בתי התפילה במזרח ובמערב)
קטונתי מלהזכיר למו"ר את תיאורי השירה במקרא שתמיד מלווים בכלים: החל משירת הים של מרים, ומזמורי התהילים (כדוגמת מזמור, שירו ליהוה שיר חדש ..
פצחו ורננו וזמרו.ה זמרו ליהוה בכינור; בכינור, וקול זמרה..ו בחצוצרות, וקול שופר או למשל הקישור הישיר לתפילה להגיד בְּקֶרֶס חֶסֶדָּךְ אֶמְוִנְתְּךָ בְּלִילֹת:עֲלִי-עֲשׂוֹר וְעֲלִי-גָבֹל עָלִי הַגִּיוֹן בְּכָנֹר וְעוֹד וְעוֹד.
ואכן, מכל הזרמים היהודיים, (לפחות עד לרפורמים) דווקא בביאת ישראל היו כלי הנגינה חלק בלתי נפרד משירת הקודש.
ואדרבא! - דווקא בגלל הקשר לעבודת המקדש, שכידוע ביאת ישראל לא נרתעה מהמשכיותו במסגדים המקומיים, היינו מצפים להמשך שירה שכזו

אגב מעניין שגם באיסלאם, בדומה לבתי התפילה היהודיים - לא נהגו לשלב כלי נגינה בתפילה.
(אודי ליאון)

*תשובה

בלי ספק, הנגינה והשירה הם חלק מעבודת הקודש, אבל לא בשבת!
בשבת לא מביאים קרבנות חגיגה אפילו במקדש!
ב'ביאת ישראל' נהגו קרבנות במסגיד (כמו ב'היתר במות'), אבל לא שחטו קרבן בשבת!
יואל בן-נון

סתירה

וכידוע, במקדש ניגנו בשבת, כך שהדיון כאן מוזר. לכאורה ביאת ישראל היו צריכים לשמר דווקא את מסורת הנגינה בשבת
דר. יוסף פריאל

תשובה

במקדש הקריבו גם קורבנות בשבת ולמרות שבאתיופיה הקריבו קורבנות (קורבן פסח ודאי) לא עלה על דעתנו להקריב קורבנות בשבת. ההקרבה היתה בדין 'במה' ואף אחד לא חשב שכל בית כנסת באתיופיה דין מקדש עליו. ברור שיש לחלק (גם על פי מסורת אבותינו) בין דיני המקדש לדיני המדינה. ויש עוד מקום להאריך, אבל דיה לצרה בשעתה. (יעקב גנוהל)

תמיכה

בעקבות יומיים אינסטיביים עם 5 קסים שבהם למדנו דברים רבים ומאלפים זכינו להבין את הסיבה מדוע הוקרבו קרבן חטאת, יולדת, גר וכו' ולא הוקרבו קרבנות השבת והחגים- ואפילו ביום כיפור, שעיקרו במקרא הוא כידוע העבודה בבית המקדש.

הסיבה היא מאוד פשוטה. הקרבנות שהוקרבו היו רק קרבנות יחיד. הדבר מלמד מאוד על תודעת הגלות (שעל עוצמתה בקרב הכהנים התבהרה מאוד) וזו מבחינה בין בית המקדש של כלל ישראל, לבין היחידים (אודי ליאון)

תמיכה

יישר כוח גדול על הלימוד המעמיק עם פֶּהֶנִי העדה - בעוד מזכה אותנו ה' ללמוד מפיהם - וחשובה מאד ההבחנה החדה בין במות של יחידים במסגיד, לבין מקדש ה' לכלל ישראל רק בירושלים - לא ידעתי שההבדל הזה היה כה ברור ומוגדר במסורת העדה. ממילא נפתרה השאלה על נגינה בשבת, כי הנגינה במקדש הייתה חלק בלתי נפרד מההקרבה, ובשבת לא קרבו כלל קרבנות של יחידים, ולכן הנגינה היתה של הכלל כולו (בלשון חז"ל, קרבנות ציבור) - ואילו באתיופיה לא קרבו קרבנות ציבור של כלל עם ישראל אלא רק קרבנות של יחידים, ובשבת אין מקום לקרבנות של יחידים ולא לנגינתם.

(הרב יואל בן נון)